

Славица Гароња Радованац
Филолошко-уметнички факултет
Универзитет у Крагујевцу

Жена која је обележила једну епоху

Делфа Иванић / *Успомене*; Јасмина Милановић, прир. / Београд: Институт за савремену историју, 2012 (Трстеник: М-граф). - 350 стр.: 24 см. – (Библиотека Посебна издања). ISBN 978-86-7403-172-8

Животни пут Делфе Иванић (1881–1972) о ком сазнајемо из њених *Успомена*, у развијенијим културама представљао би књижевни и културни догађај по себи, док је у нас њено име било дуго скрајнуто, а првих деценија после Другог светског рата и систематски прећуткивано. Објављени мемоари сведоче о значају који је Делфа имала на овом простору пре Првог и између два светска рата. Делфа Иванић потиче из угледне породице херцеговачког устаника Ивана Мусића (који је своје порекло изводио од лозе сестрића кнеза Лазара, браће Мусић) и мајке Цвије. Рођена је у Подгорици, где јој је отац кратко био у служби код књаза Николе. Са родитељима рано прелази у Београд, за који ће везати сав свој рад. Делфа, међутим, веома брзо остаје сироче. Мајку је изгубила у петој, а оца у седмој години. Након смрти родитеља Делфу усваја брачни пар Катарина Константиновић и Михаило Богићевић, те игром судбине девојчица улази „на велика врата“ у највише друштвене кругове ондашње Србије. Наиме, помајка Катарина била је несудђена вереница кнеза Михаила (која је случајно преживела атентат на кнеза у Кошутњаку 1868), а очух – унук познатог српског устаника Анте Богићевића. У мемоарима добијамо приказ ондашњег српског друштва и односа који су у њему владали, и то из сасвим новог угла.

Задивљујуће памћење Делфе Иванић (ове успомене казивала је професору Федору Никићу 1966. године, у свом стану у Душановој бр. 11а на Дорћолу, у осамдесет шестој години живота) обухвата период од њене пете године и најранијих слика београдског живота на Савамали. Прелазак у нову породицу јесте почетак узбудљиве приче сачињене од сећања на детињство проведено на Теразијама (потом и у поочимовој вили на „Енглезовцу“), као и на

касније школовање. Мемоари Делфе Иванић пружају драгоцену, непатворену слику старог Београда, чије је средиште била управо Оцикина кућа. Тако је Делфа „од миља“ звала свог очуха – председника Београдске општине, који је, између осталог, заслужан за изградњу црквице Светог Саве на Врачару, као и Дома Светог Саве у Душановој улици, где ће свој живот заокружити и ауторка ових мемоара. Ништа мање нису били значајни ни посетиоци помајке Катарине, родбински директно повезане са тадашњом династијом и краљем Србије, Миланом Обреновићем (са којим је Катарина провела детињство у Румунији).

Поред ових значајних података о Србији и Београду тога времена, Делфа Иванић у својим сећањима даје и драгоцену слику школства, и то женске омладине, чијој најнапреднијој и најобразованијој генерацији и сама припада. Отуда су њена сећања на прву Српску вишу женску школу и управницу Катарину Миловук, као и на остале наставнице и ученице (често их је као добротворка посећивала и краљица Наталија) више него значајна. У то време долази и до познанства са Надеждом Петровић, тада наставницом цртања у поменутој школи, које је било од пресудног значаја за будући велики друштвено-хуманитарни рад Делфе Иванић. Из тог дружења ће се развити идеја о оснивању Кола српских сестара, које се може назвати Делфиним животним делом.

Делфа Иванић је била и једна од првих Српкиња на страним универзитетима – студирала је хемију у Женеви. У то време на студијама у иностранству са ових простора била је и Милева Марић-Ајнштајн, као и читава група првих студенткиња из Србије на хуманистичким наукама у Цириху: књижевница Лепосава Мијушковић из Јагодине, Милана Бота из Крушевца, потоња супруга Светислава Стефановића, Ружица Дражић из Шапца и друге. Напредни ставови очуха Делфе Иванић у погледу васпитања видљиви су и на основу тога што је будућност младе жене била пажљиво испланирана: њен очух је желео да она заврши хемију, да би јој отворио апотеку у центру Београда, „да може да живи од свог знања“ ако се не уда (то јест, да никада више не буде „издржавано лице“). Међутим, он неће дочекати да Делфа заврши студије – изненада умире 1899, а Делфа, по други пут сломљена смрћу блиске особе, напушта студије и враћа се у Београд.

Као свршена учитељица Делфа се 1901. године упућује у Скопље да би помогла образовање српског народа под Отоманском империјом. Стварност

живота сопственог народа са којом се тамо суочила занавек ју је определила за хуманитарни рад. Уз то, она среће и свог животног сапутника – Ивана Иванића, дипломатског представника Србије и новинара, ентузијасту сличних опредељења која ће их трајно спојити и у приватном животу. Захваљујући његовој служби њих двоје ће прећи респектабилни итинерер по читавој Европи. Може се рећи да су тројица мушкараца – два Ивана (отац и муж) и Оцика (очух, Михаило Богићевић) – одлучујуће утицала на формирање Делфине личности, те трајно обележила њен живот и дело. Мемоари Делфе Иванић, проткани описима, портретима, детаљима, дијалозима, али и крупним наративним целинама, који се читају као прворазредно књижевно штиво, ни овде не губе на снази, напротив. Следи изузетно занимљив путнички итинерер (супружници су, на пример, по премештају из Скопља стигли у Београд, и то јутро након Мајског преврата 1903).

Године 1903. Делфа Иванић, заједно са Надеждом Петровић, оснива Коло српских сестара у Ратарској улици, у дому Мите Петровића. Ту се појављују бројна имена значајних жена, како из високих домаћих кругова тако и странкиња, па се може рећи да ови мемоари доприносе успостављању јединствене женске историје и бацају светло на не малу улогу жена у познатим збивањима из националне прошлости. На тај се начин женама придаје значај који им је у турбулентним околностима 20. века неправедно одузет. Тако сазнајемо колико је пожртвованих странкиња, жена високих дипломата, чак и са зараћених страна, учествовало у хуманом раду на страни српског народа за време балканских и Првог светског рата. Појављују се светли примери попут леди Лејле Пецет, Марбел Грујић, Александре Хартвиг, Бланш Веснић, баронице Гризингер, Лујзе Бухолц, као и пожртвованих Српкиња, чланица Кола (Љубице Луковић, умрле од тифуса 1915, Савке Суботић, прве председнице Кола, Јелене Фротинген, супруге америчког милионера који је много помогао Србима у Првом светском рату, Марије Предић, Персе Продановић, Мирке Грујић, Милеве Тодоровић, Катице Ђорђевић, Јеле Бајлони и многих других које се спомињу у овој књизи). Као чланица Комитета српских жена, Делфа Иванић је била и у делегацији која је отишла у Сарајево 1911. године поводом смрти Мис Ирби, такође једне од заборављених Енглескиња које су волеле српски народ и посветиле му читав свој живот.

Организаторске и дипломатске способности Делфе Иванић нарочито су дошле до изражаја током балканских ратова, када је у оквиру рада Кола осмислила пољске болнице близу фронта захваљујући којима су спасене на хиљаде рањених војника (тада је и сама зарадила болест од које се једва опоравила). Први светски рат затиче супружнике у бањи Бад-Хал у Аустрији, одакле су се са групом Срба повукли преко Минхена и Швајцарске, Италије, Грчке и Солуна у Скопље. Посебно упечатљиве странице представљају описи Делфиног рада са леди Пеџет у Скопљу, чији је драмски врхунац повлачење преко Албаније. За тај тренутак у свом животу Делфа самокритички каже да је „с њене луде главе“ одлучено да се из Скопља повуку с војском на Косово, иако је њен муж као дипломата већ имао визирани пасоше и возне карте за Солун и Грчку.

Импресивна је активност Делфе Иванић и њених сународница током рата и на међународном плану: овде ће читаоци први пут сазнати о незваничној а пресудној дипломатској и хуманитарној делатности чланица Кола у циљу обезбеђивања хуманитарних пакета за хиљаде српских војника и цивила затворених по логорима у Аустрији и Мађарској, о кампањама које су развиле у Ници међу Французима, као и о прослави Видовдана у Лондону и широм Енглеске 1916. године. У свему томе је Делфа учествовала.

Посебно важним делом Делфе Иванић, те видљивим доприносом култури Београда, може се сматрати изградња Дома Кола српских сестара 1923, велелепне грађевине у Ресавској 11. Њена енергичност и организаторске способности биле су пресудне за стварање овог Дома, што може послужити као поучан пример данашњим генерацијама – за сваки се наум и грађевину у Београду и те како требало помучити. Међутим, чињеница је и да су прегоран рад и интензиван темпо утицали на здравствено стање оба супружника. Делфа се пре ратова краће време лечила од туберкулозе у санаторијуму у Швајцарској; њен супруг је након службе у Трсту и Риму, а потом у Франкфурту на Мајни, умро 1934. године, што је Делфу тешко погодило.

Разграната делатност Кола српских сестара по целој Краљевини Југославији, учешће у форумима и женским савезима, као и сарадња у гласилима (*Жена и свет*, *Женски покрет*, *Вардар*), били су круна Делфиног рада. Нажалост, дуг животни век јој је досудио и да види крах целокупног свог друштвеног и националног прегнућа. Априлски рат и окупацију провела је у

Београду, доживевши да је у поодмаклим годинама, као истакнуту чланицу Кола и „родољуба“, Гестапо затвори. У августу 1942. године Колу српских сестара била је одузета зграда, као и сва покретна и непокретна имовина. Године 1944. ухапсили су је комунисти; провела је извесно време у злогласној Главњачи, сада као „реакционарни елемент“. Због тога последње реченице Делфиних мемоара могу да зазвуче донекле чудно, али и стоички: „Прилике после ослобођења нису још биле сређене, али је за све нас била *велика срећа сазнање да је непријатељ прогнан из земље*“ (мој курзив). Изворно родољубље, као и недвосмислен став да је „цео свој живот била одана српству и југословенству, уверена да у њиховој слози, љубави и заједничком животу лежи њихова будућност и величина“, сведоче о парадоксу њене судбине: премда је имала исте ставове као и нови режим, ипак је у једном тренутку проглашена кривом. На крају мемоара наглашава да се и она одједном осетила као „уморни, ислужени војник“.

Иако је на изванредан начин обележила једну епоху, Делфа Иванић је дуго била невидљива и непозната у оквиру културе сопственог народа за који је толико учинила. С друге стране, на међународном плану је добила ретко интернационално признање у Америци – медаљу „Флоранс Најтингел“. Делфа је оличење једне *историјске вертикале*. Слушајући од помајке Катарине неке непознате детаље о кнезу Михаилу, до смрти је чувала стоно огледалце као посебну реликвију коју је свуда носила са собом, а за које јој је помајка испричала да га је добила на поклон од кнеза Михаила дан уочи његове погибије. За проучаватељке *женске вертикале српске књижевности*, као и дневничко-мемоарске прозе, ове тачке повезивања могу бити више него подстицајне. Јер оне нису случајно тако повезане: почињу Анком Обреновић, мајком Катаринином, ауторком првог српског женског дневника (која је, заједно са кнезом Михаилом, 29. маја 1868. погинула у Кошутњаку), преко њене ћерке Катарине Константиновић, рођене Обреновић (помајке Делфине, једне од „главних јунакиња“ ових мемоара), до Делфе Иванић, ауторке до сада најобимнијих мемоара једне жене у српској књижевности.